

ՎԵՐԱԴԱՐՁ՝ ԲԱՐՁՐԱՆԱԼՈՎ

«Ուսանողուհու դիմանկարում» (1959), օրինակ, պատկերի բովանդակությունը առաւել չափով մնում է ընդ որում պատուով ուղարկւում, այսինքն՝ դեռ օրինակ մտքերի բնույթի վերահսկող այն կողմն առանձնապէս շատ շին անցնում: Կամ պղծելիս չի հետաքրքիր, ոչ սովորական կառուցւածքը (բնորոշ դիտում է որոշ տեսանկյան մէջ), աշխարհ, անկախութիւն, արտիստիկ զմանկարը բանաստեղծական շունչ է հաղորդում պատմութիւնը եւ դարձնում այն դիւրեւհաշու առաջնություն: Արտադրողական միջոցները նոյն արժանիքներով, բայց կերպարի հոգեբանութեան առաւել շնչում է ընդգրկւում՝ աննկատելի կատարում «Ծեր կնոջ՝ Սաթիի դիմանկարը» (1968):

Նոր սերնդի վերաբերմամբ ու ապրումներով, իր ձեռքով ու երանգներով վերջին դարձնում հանդէս է դառնում իրեն պատկերման գլխավոր առարկայ: Կինոպրերատոր Ս. Ժիլյայովի, դերասան Լ. Բուդնիսկի, բանաստեղծ Ռ. Գալստիսի, Եկարշի կնոջ եւ այլ դիմանկարներում արուեստագետը դիպուկ միջոցներով դիտողին հաղորդակցել է դարձում իր հերոսների ներաշխարհին: Անշուշտ պետք է նշանակաւ այդ աշխատանքների զիջողութեան՝ արժէքը, եթէ չէն սահմանափակւել իր կերպարների ստեղծող հոգեկանի լայն շարժումներ: Բարաքանկար դիմանկարում, ինչպէս տարբեր հետաւորներ է դառնալու նուազ «խելի»:

Պատկերներ, կառուցւածքի մէջ չի նկատում ինչ որ մտայնաբան բան: Իր ընդդիմութիւնը ներկայացնում է նրանց յատկապէս կեցւածքով: Գլխավորը եւ ամենից աչքի ընկնողն աշտուղ զմանկարն է: Նկարիչը հաղւադէպ է դիմում ծառայի զգացողութիւնն ստացողն ու լսողներին: Ամէն ինչ սկսում ու աւարտում է լոկ դժու: Խաչատրեանի՝ դիմի ծայր ատրիճան նուրբ է, տհաճ, երգային: Իւրաքանչիւր դիմանկարի մէջ յատուկ խնամք է տրուում զմի հնչողական տեղը թողնել ճերմակ հարթութեան հետ ներդաշնակելու, զմանկարի ընդհանուր կատարելութեան ու աւարտութեանը պահպանելու համար: Հետաքրքիր է, որ այս յատկութիւնները չորհիւ զմանկարներն ընկալւում են իրեն մարմնի վրայ դանակի շնչով՝ կատարում լարձրագոյններ:

Արտիստը չկայ արտաքին բարձր, չարժան, արտիստ - ջրղ յոյզ, ամէն ինչ թնամ է հանդիսաւ, խաղաղ, մի տեսակ վերադարձնում: Դժբեր՝ յաճախ դարձնում յարուցող վարդապետութեամբ հիւստում մաքուր, թաւ, թափանցիկ, ազնուարար միջոցներով կաշառում է դիտողին, անկամայ մղում այնքաւ ներշնչումի՝ առնչում ընտելեան զեղեցիկութեան, երկրապարտական ապրումների ու երազանքների հետ: Նկարիչն անսպասելիորէ մտնում բաներ, որոնցից մարդը խորում է, ու յիշեցնում է նորիական մարդեր, որոնց մասին նա յաճախ մտածում է: Մի խօսքով, ինչպէս զմանկարից արուեստը ներկայանում է՝ մեկ իրեն իրականութեան մի թափանցանքի, որի հիմքն արդէն իրականութեան անկնճիւղ, վճիտ տեսնելու խոր հաւատն է:

Ինքի՝ նկարիչը չի խոստում գտնական արուեստի հետ ունեցած հարադատութեան: Դա նրա դառնալիքն է, անհուն սէրն ու հաւատը ընտելեան, իրեն ամենահարաշայի ու յաւերժական ստեղծագործութեան հանդէպ, որի մարմնաւորման անկողնի օրինակները զիջողութեամբ մէջ տուել են դասականներ: Եւ եթէ չիշենք, որ մամանակակից արուեստն իր ձեռնած անսահման փառքով օրոնումներից, պայմանականութեան ու վերացականութեան ծայրայեղ դրսեւորումներից յետոյ նորից է ձգտում արուեստին վերադարձնել նրա մարդկային խորքը, սակայն դիմումների կը դառնայ, թէ արդէն լարձրագոյն է դասական ու յատկապէս վաղ դասական արուեստի նշանակութիւնը աշխարհայ արուեստագետների ինքնարտայայտման նոր ձևերի մշակման մէջ:

Ռ. Խաչատրեանը դասականների հետեւորդն է այս իմաստով, հետեւորդը, բայց ոչ կրկնողը: Աւելի ճիշտ կը լինէր ասել, շատականութիւնը նրա մօտ ստեղծագործա-

կան մտածելակերպ էր, սկզբունք, որի արժանիքը չորս են խում ոչ թէ այս կամ այն վարդապետի, այլ ընտելութեան:

Հրաշքը ընտելութեան է: Այն հրաշք է իր իւրաքանչիւր դրսեւորման, իւրաքանչիւր մասնիկի մէջ: Եւ ինչպէս որ հանի արտադրողական միջոցները ուղղակի զմանկար կը նկատենք նրա երկրպագութեան այդ հրաշքին, նրա ձրւ - տումը՝ իր պատկերներում անսպասելի արտադրողական ընտելութեան հաղորդած ներշնչանքը:

Երջանկութեանը զեղեցիկի մասին անընկալ պահանջ է ինչպէս որ համար: Իսկ զեղեցիկը նա տեսնում է ամէն ինչի մէջ: Եւ պատահական չէ պատկերաւոր օրինակի մասնականութիւնների հանդէպ նկարչի հետաքրքրութեան ու սէրը: Ժիշտ է, մանրամասնութիւնների շնչում է ինչպէս որ համար համար պատկերի որդ մակերեսի ամբողջական լուծման, ծառայել է օղակին միջոցով որի շնչով ընդհանուրին: Այսպէս նա վարդապետ է, ունակ զմի հաղորդելու իր միտքը, զմի «խօսելու» դիտողի հետ: Ինչ որ օրինակեւ պատկերման երակտը առանկապէս թեւադրւում է զի - տակցականով, երբեմն էլ դուա նկարչու արդեանց ստացած բարձրագոյն կամ, այդ պատճառով էլ մանրամասն - նութիւնները շատ զիջողութեան չեն բարձրանում արուեստի մակարդակի, մնում են պղծ կերպարման ուրբում: Այս տեղից էլ, նկարչի լուսնի դրսեւորութեան, զմանկարի անկնճիւղական կատարելութիւնը երբեմն թուում են հախաղանջւած:

Կրկին վերադառնալով Ռ. Խաչատրեանի անդրանիկ դործերը, դառնում են, որ դառնով զիջել բովանդակութեան խորութիւն, առաւել ցայտուն մարմնաւորում տալով իր ինքնութեան արտադրողական ընդունել, նկարիչը ինչ որ չարով կրցնում, կամ, աւելի ճիշտ, անտեսում է կարեւոր մի յատկանի՝ արուեստի երկին կենսականութիւն հաղորդող անմիջականութիւնը: Մի բան, որ ընդհանրապէս կերպարաւորման, մամանակակից լուծման ամենաբարձր զմեկից է: Սակայն չի կարելի մտածել, որ անմիջական - նութիւնը, յաղթան արտիստը, բանաստեղծական ներշնչանքը սահմանափակ խորթ յատկանիներ չեն ինչպէս որ համար են, վաղ թէ ուշ, ամբողջ ճանիւղ խօսելու են նրա նկարներից...

Ռ. Խաչատրեանը ճանաչում է դուրս որպէս խորհրդաւ հայ գրափիկայի ինքնատեղ ներկայացուցիչներից, մէկը, օգտւած զմանկարի բարձր կուրսուրդով: Մոտեցնել նկարչի Մ. Մկուրիչի խօսքով նրա մասին, դրում է. «Խաչատրեանն ինձ ներկայանում է որպէս բարձր ու անընդունելի բաների ընդունակ արուեստագէտ»: Ընդամենը մի քանի տարի ստեղծած գործերի համեմատութեամբ անցնում ինչպէս որ հանդիսաւ արտադրողական անսպասելի յարմարութեան են, իրօք առաջին ժամից: Նրանք շատ արագ արժանացան համընդհանուր ուղղորդութեան իրենց կատարման վարդապետութեամբ, անկեղծութեամբ: Ահա՛ այդ էլ խոր հաւատ է ներշնչում նրա ստեղծագործութեան ապագայի նկատմամբ:

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ԲԱՐՁՐԱՆԱԼՈՎ

Շ. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Ուսկո՞ղք խաչատրեանի արուեստի մասին խորհրդա-
ծելիս ակամայ յիշում եմ նրա ստեղծագործական կենսա-
գրութեան նշանակալից մի փաստը: 1959 թվականին, Վե-
նիայի Երվանուսարդական համալսարանի փառատունին,
«Ռեանտիվիզմ: դիմանկարը» գրաֆիկական աշխատանքի
համար նա արժանացաւ բրոնզէ մեդալի: Սա քանակա-
տման նկարչի բնածին տաղանդի առաջին դնահաստեղծու-
թիւնն էր, որ մի տեսակ նշանադրեց նրա արուեստի ճանաչումն
ու նրա մուտքը ստեղծագործական կեանք:

Ռ. Խաչատրեան (Խեֆեանկար)

Այժմ ետեւում են մնացել որոշումներով ու յանդու-
րէ՛ւներով լեցուն տանընչորա տարիներ: Այդ ընթացքում
Ռ. Խաչատրեանը բազմիցս մասնակցել է հանրապետական,
միութենական ու միջազգային ցուցահանդէսների, գրաֆի-
կային գոյգընթաց ստեղծել է զեղանկարչական գործեր,
որոնց թւում մի շարք թեմատիկ կոմպոզիցիաներ: Յիշենք
գրաֆիկ «Մարտի» երբ խեղադրուած, «Վերածնունդ»,
«Մայրութիւն», «Երկրասարդութիւն» կտաւները: Վերջին
երկուսի համար Երվանուսարդ հեղինակն արժանացաւ հա-
րապետութեան կազմակերպութեան երկրորդ մրցանակին
(1965): Աւելի ուշ 1969-ին, Կոմիտասի գրաֆիկական գի-
մանկարը, որ ներկայացուել էր մեծ կոմպոզիցիոն 100-
ամեակին նուիրուած ցուցահանդէսին, առաջաւ Հայաս-
տանի Կուրտուայի միջխորութեան առաջին մրցանակը:

Վերջին երկու տարում Ռ. Խաչատրեանը կրկին ետե-
ղուն աշխատում է գրաֆիկայի մարզում: Նոր աշխատանք
ները մի մասն արդէն ներկայացուել է Երեւանում եւ Մոս-
կուայում կազմակերպուած «ՍՍՀՄ մեր Հայրենիքն է»,
ցուցահանդէսներին, ինչպէս նաեւ ցուցադրուել զեմկրա-
տական երկրներում: Արուեստարանական մասնուր լայնօ-
րէն արձագանգել է դրանց:

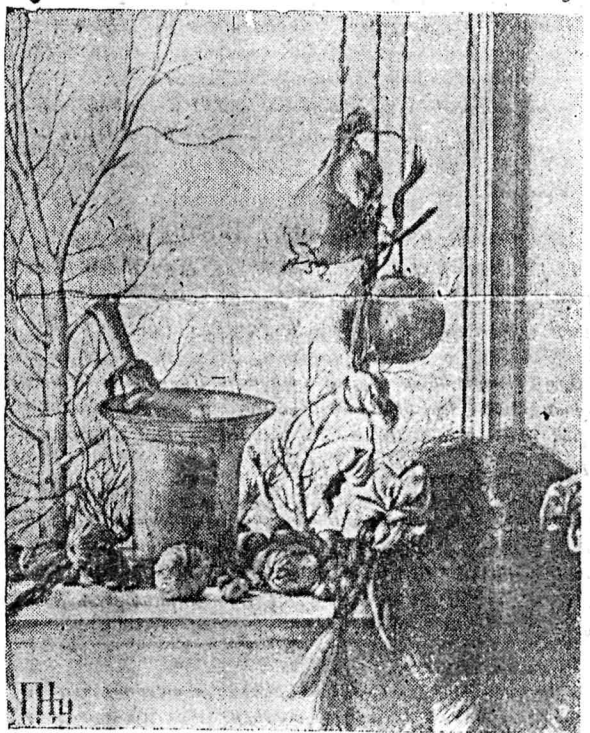
Նկարչի արուեստանոցում ծանօթանում եմ նրա վեր-
ջին աշխատանքներին: Մատուցով արուած դիմանկարներ
են դրանք՝ յաճախ ընանկարի ֆորմի վրայ, եւ նախադրու-
թիւնը: Խաչատրեանի նոր գործերն առաջին հայեացքից բն-
կաւում են իրեն նուրիկներով օրինաւոր շարունակու-
թիւն եւ սովորեց աւելի յիշեցնում են նրա անդամիկ գծա-
նկարները, ինչ որ հարաւատ կապ ունեն գրանց հետ: Եւ
զգում եմ, որ առաջին հերթին այդ կտաւն է պոլիման-
ւորում վերջինների համոզականութիւնն ու չօգտած մըտ-
քերի ճշմարտացիութիւնը:

Ռ. Խաչատրեանի ստեղծագործական ուղին սկսուեց
խոր հետաքրքրութեամբ դէպի Երվանուսարդութիւնը: Հե-
տագոյց տարիներին մերթ ընդ մերթ միայն նա անդա-
դարձաւ այդ թեմատիկ: Իսկ նոր աշխատանքները ներշնչ-
ման աղբիւրը տալիս էր Երվանուսարդութիւնն է, երկու
սասարկականը, նոր սերնդի հոգեկան կերտուածքի բացա-
յայտումը:

Ի՞նչ է վերջում սա: Արդեօք նոր աշխատանքները վե-
րադարձ են դէպի ետ: Եթէ այո, ապա, ինչ թւում է, մի
ստեղծով միայն: Ստեղծագործելու ճշմարիտ ուղին իրա-
կանութեան սեփական ընթացքն է, արուեստագէտի «եռ» է,
նրա ներաշխարհի կենսական յոյժերի ու սպրումների բա-
ցայայտման մէջ է: Արուեստագէտի զգացումները ինչ որ
սահմաններում անտիփոխ են, եւ այդ ստեղծով է առուած,
թէ «նկարչի» իր կեանքում չառ նկարներ է ստեղծում,
բայց փաստորէն նա ստեղծում է մէկ նկար՝ իր նկարը:
Եւ եթէ ինչ որ տեղ վերադարձ է սպրում նկարչը, ապա
միայն իրեն է վերադառնում:

Ստեղծագործութեան ընթացքում, սակայն, վարպե-
տում է նկարչի, հետզհետ կատարելագործում, բի-
րեղանում է արուեստագէտին ձեւեր, գտնաւոր նրա
ինքնատուրութեան, բնորոշիւր: Ահա այս հանգամանին է
հենց ոչեւորում գիտելի: Ռ. Խաչատրեանի նոր աշխա-
տանքներն ծանօթանալիս:

Սրա հետի իւրաքանչիւր գործ կարող է հա-
րադասեալ մարդուն իր մէջ ներդրուած բախանկար-
ութեամբ: Եւ եթէ յիշենք, որ արուեստի երկի բախանկար-
ութիւնը ի վերջոյ ստեղծագործողին յատկանշական մարդկա-
րէն բախանկարութեան մի արտայայտութիւնն է, ապա պի-
տի տեսլ, որ Ռ. Խաչատրեանի աշխատանքներում ներդր-
ւած մտքերն ու սպրումները իր ներաշխարհի, իրականու-
թեան մի տեսլի, կեանքի իր ընկալման անմիջական ար-
ձագանգն են՝ ինքնուրոյն զեղարուեստական մարմնացում
ստացած:

Ռ. Խաչատրեանի «Ագլիկը պատուանի մօտ»

Պարզորոշ չօգտելու համար այն նորը (թէ՛ բովան-
դակութեան եւ թէ՛ ձեւի տեսակետից), որ դրսեւորում է
գտել Ռ. Խաչատրեանի վերջին գործերում, փորձենք հա-
մեմատել դրանք նկարչի վաղ շրջանի աշխատանքների հետ:

(Մնացեալ յաջորդով)